

Juhised otsustamiseks, milline kohtualluvus peaks süüdistuse esitama

Läbivaadatud 2016. aastal

Juhised otsustamiseks, milline kohtualluvus peaks süüdistuse esitama

I OSA: TAUST

Piiriülese kuritegevuse sagenemine on aastate jooksul toonud kaasa kasvava arvu juhtumeid, kus vastutusele võtta ja juhtumeid kohtulahendini viia võimaldab mitme eri liikmesriigi kohtualluvus.

Eurojust on vastavalt oma volitustele alates asutamisest tegelnud küsimusega, millist kohtualluvust rakendada nendes piiriülestes juhtumites, kus vastutuselevõtmine on võimalik või juba algatatud kahes või enamas kohtualluvuses.

Ne bis in idem põhimõtte rikkumise ohuga kohtualluvuse konfliktide ennetamiseks ja lahendamiseks ja tagamaks, et Euroopa Liidus (EL) oleksid kriminaalmenetluste jaoks paigas kõige tõhusamad tavad, avaldas Eurojust 2003. aastal *Juhiseid otsustamiseks, milline kohtualluvus peaks süüdistuse esitama*. Juhised pakuvad välja tegureid, mida tuleks mitme kohtualluvusega juhtumite puhul arvesse võtta. Alates nende vastuvõtmisest on neid kasutatud abistamiseks pädevaid liikmesriikide ametiasutusi määramisel, millist kohtualluvust piiriülestes juhtumites vastutuselevõtmiseks rakendada. Juhised on abiks ka Eurojustile liikmesriikide nendes küsimustes abistamisel. Lisaks on juhised alates avaldamisest olnud mõnedes liikmesriikides kasutusel alusmaterjalina omaenda seaduste või juhiste väljatöötamisel.

Võttes arvesse ELi institutsioonidele vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala arenguid, Eurojusti enam kui kümne aasta jooksul omandatud operatiivkogemust ja õigustöötajate mitmete juhtumite juures väljendatud vajadusi, avaldab Eurojust oma *juhiste* läbivaadatud versiooni.

Kuna valdaval osal liikmesriikidest puuduvad kindlad kriteeriumid, mille järgi piiriülese kohtualluvuse konflikti korral vastutuselevõtmiseks parim koht valida, ja puudub vastav „horisontaalne” ELi õiguslane vahend, on need juhised loodud pädevatele asutustele paindlikuks abivahendiks, mis neid juhendab ja neile otsustamisel olulisi tegureid meenutab. Need loovad ühise alguspunkti, millele rajaneb tulevane otsus. Juhised ei ole siduvad reeglid ega mõjuta liikmesriikide, ELi ja rahvusvaheliste seaduste kohaldamist.

„Õigusasutused” tähendavad nendes *juhistes* kohtunikke, prokuröre ja teisi seadusejärgselt pädevaid asutusi.

ELi õigusraamistik

Juhised võtavad arvesse vastavat ELi õigusraamistikku, eriti:

► 30. novembri 2009. aasta raamotsus 2009/948/JSK kohtualluvuskonfliktide ennetamise ja lahendamise kohta kriminaalmenetluses on praegu ainus seda küsimust käsitlev ELi vahend. See näeb ette pädevate asutuste vaheliste otsekonsultatsioonide süsteemi, et saavutada tõhus lahendus ja vältida paralleelsetest menetlustest tulenevaid negatiivseid tagajärgi.

Preambulis viidatakse mõnele olulistele teguritele, millega pädevad asutused peaksid arvestama, sealhulgas need, mis sisalduvad Eurojusti 2003. aasta juhistes (põhjendus 9).

► Teised kriminaalmenetlusi puudutavad õiguslikud vahendid, eriti konkreetsete kuriteotüüpidega seotud tekstid, nagu 13. juuni 2002. aasta raamotsus 2002/475/JSK terrorismivastase võitluse kohta (artikkel 9) ja 24. oktoobri 2008. aasta raamotsus 2008/841/JSK organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta (artikkel 7), sisaldavad sätteid, mis viitavad teguritele, mida tuleb arvesse võtta menetluste ühte liikmesriiki koondamisel, kui vastutuselevõtmise õigus on olemasolevate faktide põhjal rohkem kui ühel liikmesriigil.

► Sätteid, mis puudutavad Eurojusti abi liikmesriikide ametiasutuste vahelise koostöö ja koordineerimise hõlbustamist, on muuhulgas järgmised:

– Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 85 lõige 1 punkt c;

– nõukogu otsuse 2002/187/JSK, millega moodustatakse Eurojust ja mida on muudetud nõukogu otsusega 2009/426/JSK, artiklid 6, 7 (Eurojusti soovitusel ja mittesiduvad seisukohad) ja artikli 13 lõige 7 (liikmesriikide kohustus teavitada Eurojusti tekkinud või arvatavasti tekkivatest kohtualluvuse konfliktidest);

– raamotsuse 2009/948/JSK artikkel 12 ja põhjendused 4, 9, 10 ja 14 ning

– raamotsuse 2008/841/JSK artikkel 7.

II OSA: PRAKTILISED JUHISED

Peamised põhimõtted

- ▶ *Ne bis in idem* liikmesriigi, ELi ja rahvusvahelisel tasemel reguleeritud kriminaalõiguse aluspõhimõte, mille järgi ei tohiks kostjat süüdistada ühes kuriteos rohkem kui ühe korra olenemata sellest, kas esimese süüdistuse tulemuseks oli süüdimõistmine või õigeks mõistmine.

ELi vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevas alas on selle põhimõtte peamised õiguslikud alused Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni (CISA) artiklid 54 kuni 58 ja ELi põhiõiguste harta artikkel 50, mida tõlgendatakse vastavalt Euroopa Liidu Kohtu praktikale. (Ne bis in idem põhimõtet puudutavast Euroopa Liidu Kohtu praktikast ülevaate saamiseks vt Eurojusti dokumenti *Ne bis in idem* põhimõte Euroopa Liidu Kohtu kriminaalasjade praktikas.)

Need juhised järgivad *ne bis in idem* põhimõtet ja kiidavad selle täielikult heaks.

- ▶ Kooskõlas raamotsusega 2009/948/JSK (põhjus 12), toetavad need juhised täielikult ideed, et ELi ühises vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevas alas tuleks kohustusliku süüdistuse esitamise põhimõtte, mis on paljude liikmesriikide kriminaalmenetlusõiguse aluseks, lugeda täielikult täidetuks, kui milline tahes liikmesriikidest tagab vastavas kriminaalkuriteos süüdistuse esitamise.
- ▶ Iga juhtum on ainulaadne ja seega tuleb otsus selle kohta, milline kohtualluvus on süüdistuse esitamiseks parim, teha iga juhtumi faktide ja asjaolude alusel. Parima õigusemõistmise huvides tuleb arvestada kõigi võimalike oluliste teguritega.
- ▶ Otsuse tegemisel peaksid õigusasutused hoolikalt ja õiglaselt kaaluma kõiki tegureid, mis igas kohtualluvuses süüdistuse esitamise alustamise poolt ja vastu on.
- ▶ Õigusasutused peavad tuvastama kõik kohtualluvused, kus süüdistamise esitamine on võimalik ning mille puhul on realistlik juhtumiga süüdistuse esitamiseni jõuda.
- ▶ Osana nende juhtumite lahendamist puudutavatest aruteludest peaksid õigusasutused kaaluma kõiki kehtivate rahvusvaheliste konventsioonide ja ELi vahendite pakutavaid võimalusi piiriüleseks tõendusmaterjali hankimiseks, menetluste ülevõtmiseks või isikute väljaandmiseks.

- ▶ Otsus peab alati olema õiglane, sõltumatu ja objektiivne ning võtma arvesse Euroopa inimõiguste konventsiooni ja ELi põhiõiguste hartat, tagades kostja või potentsiaalse kostja menetluslike tagatiste kaitse.

Mida teha?

- ▶ Kohe, kui avastatakse paralleelsed uurimised, peavad asjaga seotud liikmesriikide pädevad asutused üksteisega kontakti võtma.

Euroopa õiguslase koostöö võrgustik (EJN) saab pädevaid asutusi oma volituste piires abistada, näiteks hõlbustades suhtlust ning tuvastades ja hankides teavet pädevate asutuste kohta, kellega tuleb ühendust võtta.

- ▶ Teise sammuna peaksid pädevad asutused alus- sama koostööd ja oma tegevuste koordineerimist, et vältida ressursside raiskamist, töö dubleerimist ja *ne bis in idem* põhimõtte rikkumist. Enamasti võimaldab pädevate asutuste vaheline dialoog, vastastikune usaldus ja koostöö lahenduse leida.
- ▶ Paralleelsete menetluste koordineerimisel peavad pädevad asutused kaaluma kõigi vastutuselevõtmise läbiviimist ühes kohtualluvuses, kui see praktiliselt võimalik on, võttes arvesse mõju, mis võib osadele kostjate ühes kohtualluvuses vastutuselevõtmine omada vastutuselevõtmisele teistes või kolmandates kohtualluvustes. Tuleb teha kõik võimalik, et üks vastutuselevõtmine ei takistaks teist.
- ▶ Otsus vastutuselevõtmise kohta tuleb teha uurimise või vastutuselevõtmise protsessis võimalikult vara ning konsulteerides täies osas iga kohtualluvuse kõigi asjaomaste ametiasutustega.
- ▶ Eurojustil on privilegeeritud positsioon abistada asjaomaseid ametiasutusi nende pingutustes koostöö saavutamiseks ja lahendustel leidmisel igal ajal kõigi eelmiste sammude käigus, ja isegi selleks, et tuvastada liikmesriikides ootel olevad juhtumid, mille puhul vastavad konfliktid tekkida võivad (vt järgnevalt).

Põhitegurid

Otsustamisel, millises kohtualluvuses vastutusele võtta, tuleb arvesse võtta hulka erinevaid tegureid. Kõik need võivad lõplikku otsust mõjutada. Igale tegurile omistatav prioriteetsus ja kaal on juhtumite puhul erinevad. Mõned tegurid, millele tuleks arvestada, on järgmised.

Territoriaalsus Esialgsetel eeldustel peaks vastutuselevõtmine võimaluse korral toimuma selles kohtualluvuses, kus toimus enamik või olulisim osa kriminaalsest tegevusest või kanti enamik või olulisim osa kahjust. Seega tuleb arvestada nii kvantitatiivse (enamik) kui ka kvalitatiivse (olulisim osa) mõõtmega.

Kahtlusalus(t)e / süüdistatava(te) isiku(te) asukoht Selle teguriga seoses tuleb arvesse võtta hulka erinevaid elemente nagu:

- ▶ koht, kust kahtlusalone / süüdistatav isik tabati;
- ▶ kahtlusalone / süüdistatava isiku rahvus või tava-pärane elukoht;
- ▶ kahtlusalone / süüdistatava isiku võimalikud tugevad isiklikuks sidemed mõne liikmesriigiga või muud olulised huvid;
- ▶ kahtlusalone / süüdistatava isiku teise kohtualluvusse üle- või väljaandmise tagamise võimalikkus ja
- ▶ menetluse üleandmise võimalikkus kohtualluvusele, kus kahtlusalone / süüdistatav isik viibib.

Olukordades, kus tuvastada on võimalik mitu kaas-süüdlast, ei ole tähtis mitte ainult nende arv, vaid ka nende vastavad rollid kuriteo toimepanemisel ning nende vastavad asukohad. Ka siin loevad nii kvantitatiivsed kui ka kvalitatiivsed mõõtmed.

Nende elementide hindamisel tuleb arvesse võtta kõiki kohalduvad ELi õiguslikke vahendeid ja eriti neid, mis on seotud vastastikuse tunnustamise põhimõttega. Nende kohaldamine võib mõjutada selle teguri hindamist ja seega lõplikku otsust süüdistuse esitamise asukoha kohta. Näiteks kui rakendatakse raamotsust vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta kriminaalasjades tehtud otsuste suhtes, millega määratakse vabadusekaotuslikud karistused (2008/909/JSK) koos raamotsusega Euroopa vahistamismääruse kohta (2002/584/JSK), võib see muuta kahtlustatava/süüdistatava asukoha kriteeriumi tähtsusest sekundaarseks, kuna hilisemas etapis on võimalik süüdimõistetud isiku üleandmine vabadusekaotusliku karistuse kandmiseks teisele liikmesriigile.

Tõendusmaterjali kättesaadavus ja vastuvõetavus Õigusasutused saavad juhtumites kasutada usaldusväärset, tõsiseltvõetavat ja vastuvõetavat tõendusmaterjali. Arvesse tuleb võtta õiges vormis tõendusmaterjali asukohta ja kättesaadavust ning ka selle sobivust ja vastuvõetavust kohtu jaoks. Arvesse tuleb võtta ka asjaomastes liikmesriikides olemasoleva tõendusmaterjali kvaliteeti ja kvantiteeti, kuigi

Euroopa uurimismäärusega (direktiiv 2014/41/EL) vastuvõetud õigusraamistik hõlbustab eeldatavasti piiriülest tõendusmaterjali kogumist.

Tunnistajatelt, ekspertidelt ja ohvritelt tõendusmaterjali hankimine Õigusasutused peavad arvestama tunnistajatelt, ekspertidelt ja ohvritelt tõendusmaterjali hankimisega, sealhulgas vajadusel nende võimalused tõendusmaterjali andmiseks teise kohtualluvusse reisida. Arvesse tuleb võtta ka võimalust neilt tõendusmaterjal saada kirjalikult või muudel viisidel, näiteks kaugsuhtlusega telefoni või videokonverentsi teel.

Tunnistajate kaitse Õigusasutused peavad alati tagama, et ei ohustataks tunnistajaid või vastutuselevõtmise protsessile kaasaaitavaid isikuid. Süüdistuse esitamise kohtualluvuse otsustamisel arvestatavad tegurid võivad olla näiteks ühe kohtualluvuse võimekus pakkuda tunnistajakaitseprogrammi, kui teisel kohtualluvusel selline võimalus puudub.

Ohvrite huvid Vastavalt ohvrite õiguste direktiivile 2012/29/EL peavad õigusasutused arvestama ohvrite oluliste huvidega, sealhulgas nende kaitsega, ning sellega, kas nad oleksid kallutatud, kui vastutuselevõtmine toimuks ühe kohtualluvuse asemel teises. Sellised küsimused hõlmavad ohvrite hüvitise nõudmise võimalusi.

Menetluse käik Arvesse tuleb võtta, kui kaugele on kriminaalmenetlusega vastavas liikmesriigis jõutud. Kui uurimine on ühes kohtualluvuses juba jõudnud hilisesse etappi, ei pruugi juhtumi teisele kohtualluvusele üleandmine olla kohane.

Menetluse kestus Kuigi aeg ei ole otsustav tegur, mida vastutusele võtva kohtualluvuse otsustamisel arvesse võtta, siis kui teised tegurid on tasakaalus, võiksid õigusasutused kaaluda aega, mis vastavas kohtualluvuses menetlusele kuluda võib („*hilinenud kohtumõistmine on ebaõnnestunud kohtumõistmine*”).

Õiguslikud nõuded Arvesse tuleb võtta olemasolevat õigusraamistikku, sealhulgas igas kohtualluvuses kehtivaid kohustusi ja nõudeid, ning võimalikke mõjusid, mis võivad avalduda vastutuselevõtmisel ühes kohtualluvuses teise asemel ning võimalikku lõpplahendust kõigis kohtualluvustes. Õigusasutused ei tohiks aga otsustada ühes kohtualluvuses teise asemel vastutusele võtta ainult seetõttu, et vältida selliste õiguslike nõuete täitmist, mis kehtivad ühes, kuid mitte teises kohtualluvuses.

Karistuse määramise õigused Kuigi tuleb tagada, et võimalikud määratavad karistused peegeldaksid kuriteo raskust, mille eest süüdistus esitati, ei to-

hiks õigusasutused üritada toimepanijat vastutusele võtta teatavas kohtualluvuses ainult seetõttu, et võimalikud karistused on suuremad kui teises kohtualluvuses. Samuti ei tohiks erinevate kohtualluvuste kohtute suhtelised karistuse määramise õigused olla otsustavaks teguriks selles, millises kohtualluvuses juhtumi puhul vastutuselevõtmine toimub.

Kuritegevuse tulu Arvesse tuleks võtta kohalduvaid arestimist ja konfiskeerimist käsitlevaid ELi ja rahvusvahelisi õiguslikke vahendeid ja eriti ELi vastastikuse tunnustamise vahendeid, hindamaks kuritegevuse tulu külmutamise, tagasisaamise, arestimise ja konfiskeerimise võimalusi. Õigusasutused ei tohiks aga otsustada ühes kohtualluvuses teise asemel süüdistust esita-

da ainult seetõttu, et süüdistuse esitamine võimaldaks kuritegevuse tulu tulemuslikumalt tagasi saada.

Kulud ja ressursid Kuigi õigusasutused peaksid kuldesse ja ressurssidesse teadlikult suhtuma, ei tohi juhtumis süüdistuse esitamine või selle mõju prokuratuuri ressurssidele olema otsustav tegur selles, kas juhtumis esitatakse süüdistus ühes või teises kohtualluvuses, välja arvatud siis, kui kõik teised tegurid on võrdväärselt tasakaalus.

Liikmesriikide prioriteedid Õigusasutused ei tohiks keelduda juhtumi vastuvõtmisest oma kohtualluvuses vastutuselevõtmiseks põhjusel, et tegemist ei ole nende liikmesriigi prioriteediga.

EUROJUSTI TUGI

- ▶ Kõik osalevad õigusasutused saavad igal ajal Eurojusti abi küsida.
- ▶ Eurojust saab oma volituste piires ja eelistatavalt juba varajases faasis hõlbustada pädevate asutuste vaheliste esmaste kontaktide loomist ja konsultatsioone, koordineerida nende tegevust, julgustada ja kiirendada teabevahetust, et saada juhtumitest täielik ülevaade, tagada õigusalase koostöö vahendite sujuv rakendamine, selgitada välja seosed kuritegelike võrgustike eri osade vahel ja hõlbustada edasisi otsuseid selle osas, milline kohtualluvus peaks süüdistuse esitama. Juhtumite puhul, milles Eurojust veel ei ole osalenud ja pädevad asutused ei ole suutnud raamotsuse 2009/948/JSK alusel toimuvate otsekonsultatsioonide käigus ühegi tõhusa lahenduse osas kokkuleppele jõuda, suunab milline tahes osalevatest pädevatest asutustest juhtumi vajadusel Eurojustile.
- ▶ Eurojust saab paralleelsed uurimised aegsasti tuvastada ja liikmesriikide ametiasutustele ennetavalt oma tuge pakkuda, kuna omab liikmesriikidelt vastavalt nõukogu otsusele Eurojusti kohta teavet juhtumite kohta, mille puhul on kohtualluvuse konflikte tekkinud või võib tekkida.
- ▶ Eurojusti korraldatud koordineerimisnõupidamistel saavad liikmesriikide pädevad asutused omavahel kohtuda ja vastavate riiklike liikmete abiga käsitletavaid küsimusi arutada. Lisaks võivad ühised uurimisrühmad olla kasulikuks vahendiks kohtualluvuse konfliktide ennetamisel ja lahendamisel, kuna ühiste uurimisrühmade tegevuse raames võivad pädevad asutused samuti kokku leppida, millises kohtualluvuses milliste süütegude eest süüdistus esitatakse.
- ▶ Veelgi enam, tegutsedes läbi oma riiklike liikmete (eraldi või ühiselt) või kolleegiumina võib Eurojust anda välja soovitusi ja mittesiduvaid seisukohti, mis paluvad liikmesriikidel nõustuda sellega, et üks neist võib olla uurimise läbiviimiseks või teatavate tegude eest vastutuselevõtmiseks paremal positsioonil.

Eurojust, Johan de Wittlaan 9, 2517 JR The Hague, Netherlands
Phone: +31 70 412 5000 - E-mail: info@eurojust.europa.eu - Website: www.eurojust.europa.eu

Print: *Catalogue no.* QP-04-17-737-ET-C • *ISBN* 978-92-9490-190-3 • *doi* 10.2812/287358
PDF: *Catalogue no.* QP-04-17-737-ET-N • *ISBN* 978-92-9490-154-5 • *doi* 10.2812/649399